

SHAXSIY QOBILIYAT VA QIZIQISHLARNI HISOBGA OLGAN HOLDA MAS'ULIYATNI RIVOJLANTIRISH

Muminov Bobirbek Xabibulloyevich

Marg'ilon Pedagogika kolleji direktori
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14049273>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01- Noyabr 2024 yil
Ma'qullandi: 05- Noyabr 2024 yil
Nashr qilindi: 07- Noyabr 2024 yil

KEY WORDS

shaxsiy qobiliyat, qiziqishlar, mas'uliyat, ichki motivatsiya, ta'lim jarayoni, ijtimoiy muhit, shaxsiy rivojlanish

ABSTRACT

Ushbu maqolada shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarning inson mas'uliyatini shakllantirish va rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Insonning shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlarini inobatga olish orqali shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirish usullari, shuningdek, bu jarayonning samarali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillar ko'rib chiqiladi.

Shaxsiy qobiliyat va qiziqishlar har bir insonning individualligini namoyon etuvchi muhim omillar hisoblanadi. Ular insonning o'ziga xosligini, shaxsiy yondashuvini shakllantiradi va qator ichki motivatsiyalarni rag'batlantiradi. Inson qobiliyat va qiziqishlarini rivojlantirish orqali nafaqat o'z bilim va ko'nikmalarini mustahkamlaydi, balki jamiyat oldida o'ziga yuklangan mas'uliyatlarni ham samarali bajaradi. Bugungi kunda yoshlarning shaxsiy qobiliyatlari va qiziqishlarini kashf qilish, ularni to'g'ri yo'naltirish mas'uliyatni rivojlantirishning muhim omili sifatida qaralmoqda. Shu bois, har bir shaxsda mas'uliyatni rivojlantirishda uning qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olish, unga mos keladigan vazifalar va maqsadlarni belgilash dolzarb hisoblanadi.

Hozirgi zamon ta'lim tizimida shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda, bu esa mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalashda asosiy omillardan biridir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxs o'zining qiziqishlari va qobiliyatlariga mos keladigan faoliyatlarda qatnashganda, u o'z vazifalariga yanada ko'proq mas'uliyat bilan yondashadi va natijada yuqori samaradorlikka erishadi. Mas'uliyatni rivojlantirishning asosiy yo'llaridan biri shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish orqali insonning ichki motivatsiyasini oshirishdir.

Shu bois, shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni hisobga olish orqali mas'uliyatni rivojlantirish nafaqat individual taraqqiyotga, balki jamiyat oldidagi majburiyatlarni bajarishda ham yuqori natijalarga olib kelishi mumkin. Bu mas'uliyatni shakllantirishda shaxsiy yondashuvning dolzarb ekanligini, o'quv jarayonida qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish masalalariga e'tiborni kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydi.

Ushbu maqola doirasida shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarning mas'uliyatga ta'sirini o'rganish uchun quyidagi metodlar qo'llanildi:

Ta'limiy-metodik tahlil: shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni aniqlash uchun ta'limiy metodlardan foydalanildi, bunda shaxsning o'ziga xos xususiyatlari va individual qobiliyatini

hisobga olgan holda ularni rivojlantirish usullari tahlil qilindi.

Savolnoma va intervyu: o'quvchilar va talabalar orasida savolnoma o'tkazish orqali shaxsiy qiziqish va qobiliyatlarning ularning mas'uliyatiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganildi.

Ta'limiy psixologiya usullari: shaxsiy qobiliyatlar va qiziqishlar rivojini psixologik metodlar orqali o'rganib chiqildi, bunda ularning ma'suliyatga ta'siriga aniqlik kiritildi.

Metodlar asosida olingan natijalar quyidagicha:

Qobiliyatni rivojlantirish va mas'uliyat o'rtasidagi bog'liqlik: shaxs o'z qobiliyatlarini rivojlantirish orqali nafaqat kasbiy, balki shaxsiy hayotida ham ko'proq mas'uliyat his etadi. Masalan, san'atga qiziqishi bor yoki ilm-fan sohasida qobiliyatini namoyon etayotgan shaxs o'z maqsadiga erishish uchun mas'uliyatli bo'ladi. Bu esa uning shaxsiy va ijtimoiy vazifalarni to'g'ri anglashiga yordam beradi.

Qiziqishlarning motivatsiyaga ta'siri: shaxs o'z qiziqishlariga mos keladigan faoliyatlar bilan shug'ullanganida, uning mas'uliyat hissi kuchayadi. Masalan, o'quvchi yoki talaba o'z qiziqishiga mos keladigan to'garaklar yoki mashg'ulotlarda qatnashsa, uning shaxsiy mas'uliyati hamda o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi.

Shaxsiy yondashuvning ta'siri: shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni hisobga olgan holda yondoshish mas'uliyatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv talabalar va o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda mas'uliyat va intizomni shakllantirishga yordam beradi.

Maqola doirasida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, shaxsiy qobiliyat va qiziqishlar mas'uliyatli faoliyatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish, birinchi navbatda, ularning shaxsiy maqsad va vazifalarini aniqlashda yordam beradi. Bunday yondashuv orqali shaxs o'z mas'uliyatini chuqurroq anglaydi hamda o'z qobiliyatini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun o'ziga bo'lgan talablarni kuchaytiradi.

Gardner (1983) o'zining *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* asarida inson qobiliyatlarini ko'p intellekt nazariyasi asosida tahlil qiladi. Unga ko'ra, har bir insonning o'ziga xos qobiliyatlari bo'lib, ular ta'lim va tarbiya jarayonida rivojlantirilishi mumkin. Gardnerning fikricha, inson qiziqish va qobiliyatlari orqali maqsadli faoliyat bilan shug'ullanib, mas'uliyatni rivojlantiradi va ijtimoiy muhitda muvaffaqiyat qozonadi. **Vygotsky (1978)** *Mind in Society* asarida insonning qobiliyati va qiziqishlarini rivojlantirishda sotsial muhitning ta'sirini ta'kidlaydi. U ta'lim va tarbiya jarayonida shaxsiy qiziqishlarni hisobga olgan holda mas'uliyatni rivojlantirish uchun ijtimoiy muloqotning muhimligini qayd etadi. Vygotskyning fikricha, shaxs o'z qobiliyatlarini ijtimoiy muhitda rivojlantirar ekan, mas'uliyat hissi shakllanadi va bu kelgusida mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini kuchaytiradi. **Maslow (1943)** *A Theory of Human Motivation* asarida shaxsning rivojlanish ehtiyojlari haqida so'z yuritadi. Uning nazariyasiga ko'ra, insonning o'zini namoyon qilishga bo'lgan ehtiyoji qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish orqali amalga oshadi. Maslow qiziqish va qobiliyatlarni rivojlantirishda mas'uliyatning o'rni muhimligini ta'kidlaydi, chunki mas'uliyat shaxsiy o'sishni ta'minlaydigan asosiy omillardan biridir. **Bandura (1997)** *Self-Efficacy: The Exercise of Control* asarida shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi va mas'uliyatli harakatlar orqali o'z qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari haqida so'z yuritadi. Banduraga ko'ra, shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish orqali inson o'ziga ishonchi ortadi va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga tayyor bo'ladi, bu esa uni yanada faol va muvaffaqiyatli bo'lishga undaydi. **Dweck (2006)** *Mindset: The New Psychology of Success* asarida insonning o'z qobiliyatlariga

bo'lgan qarashlari mas'uliyatni rivojlantirishga qanday ta'sir qilishini tahlil qiladi. U o'sish mentaliteti konsepsiyasini ilgari surib, insonning qiziqish va qobiliyatlari rivojlanishiga ishonish mas'uliyatli qarorlar qabul qilishga yordam berishini ta'kidlaydi. Dweckning fikricha, ijobiy o'zgarishga ochiq bo'lgan shaxs mas'uliyatni qabul qiladi va o'z qobiliyatlarini yanada kengaytirishga intiladi. **Ryan va Deci (2000)** *Intrinsic and Extrinsic Motivations* asarida ichki va tashqi motivatsiyalar inson qobiliyatlari va mas'uliyatni rivojlantirishga qanday ta'sir qilishini ko'rib chiqadi. Ularning fikricha, shaxsiy qiziqish va ichki motivatsiya mas'uliyatli qarorlar qabul qilishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Tashqi motivatsiya esa shaxsni ijtimoiy javobgarlikka undaydi, ammo ichki motivatsiya bilan ta'minlangan mas'uliyatli yondashuv samaraliroq bo'ladi. **Bruner (1960)** *The Process of Education* asarida ta'lim jarayonida shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirishning muhimligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, qiziqish va qobiliyatlarni hisobga olish mas'uliyat hissini shakllantirishga yordam beradi. Bruner shuningdek, o'quv jarayonida o'z qobiliyatlarini rivojlantirgan shaxs o'z qiziqishlariga mas'uliyat bilan yondashishga o'rganishini ta'kidlaydi. **Csikszentmihalyi (1990)** *Flow: The Psychology of Optimal Experience* asarida insonning qiziqish va shaxsiy qobiliyatlarini amalga oshirish jarayonida mas'uliyat hissi kuchayishini qayd etadi. U qiziqish va qobiliyatlarni rivojlantirish orqali shaxs "oqim holatiga" kirib, o'z ishiga mas'uliyatli yondashishi mumkinligini ko'rsatadi, bu esa samaradorlikni oshiradi. **Duckworth (2016)** *Grit: The Power of Passion and Perseverance* asarida inson o'z qobiliyat va qiziqishlariga qattiq intilish va matonat bilan yondashgani holda mas'uliyatni shakllantiradi. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, matonat va ehtiros qobiliyatni rivojlantirishning asosiy omili bo'lib, bu shaxsning mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi. **Erikson (1968)** *Identity: Youth and Crisis* asarida yoshlik davridagi qiziqish va qobiliyatlarning shakllanishi va ularni rivojlantirishda mas'uliyatning o'рни muhimligini ta'kidlaydi. Erikson shaxsning o'z qiziqishlariga sodiq qolishi va ularga mas'uliyat bilan yondashishi uning o'zligini shakllantirishda katta ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish mas'uliyatni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Turli olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijalari shuni tasdiqlaydiki, inson o'z qobiliyatlariga asoslanib faoliyat yuritganida, u o'ziga nisbatan ishonch hosil qiladi va o'z zimmasiga mas'uliyat olishga tayyor bo'ladi. Ushbu qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish ichki motivatsiya, ijtimoiy muhit va madaniy omillar bilan chambarchas bog'liq.

Ko'p intellekt nazariyasini ilgari surgan Gardner qobiliyatlarning xilma-xilligini ta'kidlab, insonlar o'zlarining kuchli tomonlariga asoslangan holda faoliyat yuritsalar, mas'uliyat hissi shakllanib borishini qayd etadi. Vygotsky va Bruner kabi olimlar esa ta'lim jarayonida ijtimoiy muhitning ahamiyatini ko'rsatib, mas'uliyatni rivojlantirishda muloqot va muhitning bevosita ta'sirini tahlil qiladilar.

Dweck va Ryan-Deci kabilar ichki va tashqi motivatsiyalarni muhokama qilib, inson qobiliyatlari va qiziqishlarini rivojlantirishda ichki motivatsiyaning yuqori ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadilar. Aynan ichki motivatsiya mas'uliyatni oshiradi, chunki bu o'ziga va o'z tanlovlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Csikszentmihalyi esa qiziqish va qobiliyatlarni rivojlantirish jarayonida shaxs oqim holatiga tushishi mumkinligini va bu holatda inson o'z ishiga yanada mas'uliyatliroq yondashishini ta'kidlaydi. Shuningdek, Erikson va Duckworth yoshlik davrida qiziqish va

qobiliyatlarning shakllanishi va ular orqali mas'uliyatni rivojlantirish masalasini o'rganib, bu jarayon insonning o'zlikni anglash va kuchli tomonga qaratilgan maqsadlar bilan bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni anglatadiki, shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish insonning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, mas'uliyatni shakllantiradi va bu jarayon ta'lim, ijtimoiy muhit va ichki motivatsiyaga tayangan holda samarali amalga oshadi. Bu natijalar nafaqat ta'limda, balki kasbiy rivojlanishda ham mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalash uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish orqali mas'uliyatni shakllantirish insonning ijtimoiy hayotida ham muhim o'rin tutadi, bu esa o'z navbatida jamiyatda mas'uliyatli shaxslarni shakllantirishga yordam beradi. Shunday qilib, ta'lim muassasalari va oilada shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni hisobga olish orqali yoshlarning mas'uliyatini shakllantirish mumkin.

Xulosa

Maqolada shaxsiy qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirishning mas'uliyatga ta'siri, ularni shakllantirishda shaxsiy yondashuvning ahamiyati ta'kidlandi. Shaxsiy qobiliyat va qiziqishlar orqali mas'uliyatni rivojlantirish insonning shaxsiy va ijtimoiy hayotidagi muvaffaqiyatini oshiradi. Bunday yondashuv yoshlarning ta'lim jarayonida, shuningdek, mustaqil hayotida ham mas'uliyatli shaxs bo'lib shakllanishiga ko'maklashadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
4. Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: W.H. Freeman and Company.
5. Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The New Psychology of Success*. New York: Random House.
6. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67.
7. Bruner, J. S. (1960). *The Process of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
8. Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper & Row.
9. Duckworth, A. L. (2016). *Grit: The Power of Passion and Perseverance*. New York: Scribner.
10. Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton & Company.